

L. van Noort

RENTABILITEIT EN FINANCIERING VAN DE CHAMPIGNONTEELT IN
NEDERLAND OVER 1976

Mededelingen No. 185

December 1977

Landbouw-Economisch Instituut - Conradkade 175 - Den Haag
Telefoon 070 - 614161

In de reeks "Mededelingen" van het Landbouw-Economisch Instituut zijn op dit gebied onder meer verschenen:

- No. 145   Rentabiliteit en financiering van de bloembollenteelt in de provincies Noord- en Zuid-Holland over 1974
- No. 162   Rentabiliteit en financiering van de boomkwekerij in Boskoop e.o. over 1975/'76
- No. 163   Rentabiliteit en financiering van de champignonteelt in Nederland over 1975
- No. 166   Rentabiliteit en financiering van de groenteteelt in de open grond in Nederland over 1975 (oogst 1975/1976)
- No. 174   Rentabiliteit en financiering van de fruitteelt in Nederland over 1975 (oogst 1975/1976)
- No. 175   Rentabiliteit en financiering van de groenteteelt onder glas in Nederland over 1976
- No. 180   Rentabiliteit en financiering van de snijbloementeelt onder glas in Nederland over 1976
- No. 184   Rentabiliteit en financiering van de potplantenteelt onder glas in Nederland over 1976

INHOUD

	Blz.
1. OPZET EN METHODE VAN HET ONDERZOEK	5
1.1 Doel	5
1.2 De steekproef	5
1.3 De werkwijze	6
2. DE BEDRIJFSUITKOMSTEN	7
2.1 Het grondgebruik en de arbeidsbezetting	7
2.2 De bedrijfsresultaten	7
2.2.1 Per bedrijf	7
2.2.2 Per m ² teeltoppervlakte voor champignons	8
2.3 De spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten	10
2.4 Vergelijking met het voorafgaande boekjaar	10
2.5 Inkomen, gezinsbesteding en besparing per ondernemer	12
2.6 De spreiding van de arbeidsopbrengst, het inkomen en de besparing	13
3. DE FINANCIERING	14
3.1 De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen	14
3.2 De aanwending van de financieringsmiddelen	14
3.3 De balans	15
3.3.1 Activa	15
3.3.2 Passiva	15
3.4 De toename van het eigen vermogen	16
3.5 De spreiding van het eigen vermogen in pro- centen van het totaalvermogen (solvabiliteit)	17
3.6 Liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn	17
3.7 De spreiding van de liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn in procenten van de kosten	17
BIJLAGEN	19
1. Grondgebruik over 1976	19
2. Arbeidsbezetting in manjaren over 1976	19
3. Bedrijfsresultaten over 1976	20
4. Spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten	21
5. Inkomen, gezinsbesteding en besparing in 1976	22
6. Spreiding van de arbeidsopbrengst van de ondernemer, het ondernemersinkomen en het totaalinkomen	23
	3

INHOUD (vervolg)

	Blz.
BIJLAGEN (vervolg)	
7. Spreiding van de besparing	23
8. De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen en de vermogensvergelijking	24
9. Investerings, beleggingen en mutaties in de vlottende en liquide middelen	25
10. Balans per 31 december 1976	26
11. Samenstelling van het vreemd vermogen per 31 december 1976	27
12. Spreiding van het eigen vermogen in procenten van het totaalvermogen (solvabiliteit) per 31 december 1976	27
13. Liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn per 31 december 1976	28
14. Spreiding van de liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn in procenten van de kosten	28
15. Bedrijfsresultaten (gemiddeld per bedrijf) en het inkomen, de gezinsbesteding en de besparing (gemiddeld per ondernemer) over de jaren 1973 t/m 1976	29
16. De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen en de aanwending daarvan en de balansen per 31 december over de jaren 1973 t/m 1976	30
17. Algemene toelichting op de gebruikte begrippen	31

1. OPZET EN METHODE VAN HET ONDERZOEK

1.1 Doel

Het rentabiliteits- en financieringsonderzoek wordt uitgevoerd in het kader van de algemene opdracht van het Ministerie van Landbouw en Visserij en het bedrijfsleven om jaarlijks de bedrijfseconomische resultaten van de tuinbouw te onderzoeken.

Het doel van het onderzoek is inzicht te verschaffen in het niveau en de ontwikkeling van de rentabiliteit, de inkomensvorming, het financieringsgedrag alsmede van de vermogenspositie.

1.2 De steekproef

De steekproef is samengesteld op basis van gegevens van de Landbouwtelling 1974 waaruit blijkt, dat er in dat jaar in Nederland 1051 bedrijven met champignons waren geregistreerd. De champignonbedrijven zijn voor 95% gelegen in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.

Het onderzoek heeft alleen betrekking op bedrijven:

- a. waarvan de ondernemer een agrarisch hoofdberoep heeft;
- b. met een bedrijfsomvang van 60 of meer sbe's (1968) 1);
- c. waarvan de omvang van de champignonteelt meer dan 60% is van de totale bedrijfsomvang, gemeten in sbe's.

Van de 1051 bedrijven voldeden 492 bedrijven niet aan de voornoemde eisen voor deelname aan het onderzoek.

Voor het boekjaar 1976 konden 29 bedrijven in het onderzoek worden betrokken; deze bedrijven vertegenwoordigen een populatie van naar schatting 520 bedrijven met een totale teeltoppervlakte champignons van 4900 are 2).

-
- 1) De omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf kan worden uitgedrukt in sbe (standaardbedrijfseenheden). Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten (arbeid, rente en netto-pacht) in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.
  - 2) De populatie waarop deze steekproef is gebaseerd, is beschreven in LEI-publikatie: "Interne nota no. 213".

1.3 De werkwijze

Veel cijfers zijn ontleend aan de kas- en bankbescheiden alsmede spaarrekeningen en overzichten die betrekking hebben op leningen o/g van banken. Aanvullende gegevens die voor een bedrijfseconomische voorstelling van kosten, opbrengsten en bezittingen noodzakelijk waren zijn via een enquête op deze bedrijven verkregen.

Voor een toelichting van de wijze waarop de uitkomsten zijn berekend en de begrippen die daarbij zijn gehanteerd wordt verwezen naar bijlage 17.

2. DE BEDRIJFSUITKOMSTEN

2.1 Het grondgebruik en de arbeidsbezetting

De specificaties van het grondgebruik en de arbeidsbezetting zijn opgenomen in de bijlagen 1 en 2.

De champignonbedrijven hadden gemiddeld 247 are grond in gebruik. De teeltoppervlakte ten behoeve van de champignons was gemiddeld 941 m² per bedrijf; op deze oppervlakte werden in 1976 gemiddeld 4 champignonteelten uitgevoerd.

De spreiding van de gemiddelde teeltoppervlakte voor champignons in m² was als volgt:

37%	van de bedrijven met minder dan 600 m ²
32%	van de bedrijven met 600 - 1000 m ²
24%	van de bedrijven met 1000 - 2000 m ²
7%	van de bedrijven met meer dan 2000 m ²

De arbeidsbezetting was op het gemiddelde champignonbedrijf 3,88 manjaar, nl. 2,06 manjaar arbeid van ondernemer en gezinsleden en 1,82 manjaar arbeid van vreemd personeel; 34% van de werkzaamheden van het vreemde personeel zijn uitgevoerd door medewerkers met een vast dienstverband.

2.2 De bedrijfsresultaten

2.2.1 Per bedrijf

In tabel 2.1 en bijlage 3 is een specificatie van de gemiddelde kosten en opbrengsten opgenomen.

De champignonbedrijven hadden gemiddeld een ondernemersoverschot van f 35.580,-, dat is 16% van de kosten. Deze positieve rentabiliteit vormt een groot contrast met de negatieve resultaten van de voorafgaande drie jaar, te weten:

1973	- 8% ondernemersoverschot in % van de kosten
1974	- 16% ondernemersoverschot in % van de kosten
1975	- 11% ondernemersoverschot in % van de kosten

De arbeidskosten van de ondernemers, de gezinsleden en het vreemde personeel maakten te zamen voor 41% en de afschrijving en rente voor 19% deel uit van de totale kosten.

De arbeidsopbrengst van de ondernemer - dat is het ondernemersoverschot verhoogd met de als kosten gecalculeerde vergoeding voor de handenarbeid van de ondernemer - bedroeg gemiddeld f 69.950,- per ondernemer (in 1975 f 16.430,-). Aangezien extreem

hoge uitkomsten van een kleine groep ondernemers het gemiddelde cijfer sterk hebben beïnvloed, is tevens de gemiddelde arbeidsopbrengst van de ondernemer van een "mediane groep" 1) van ondernemers gegeven. Het mediaan gemiddelde bedroeg f 47.850,- (zie tabel 2.1). Het verschil is vooral veroorzaakt door 10% van de ondernemers die een arbeidsopbrengst had van meer dan f 150.000,- (zie bijlage 6).

Tabel 2.1 De bedrijfsresultaten (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven	29
Aantal teelten (gemiddeld per bedrijf)	4,0
Champignons (teeltoppervlakte)	941 m ²
Arbeidsbezetting in manjaren	3,88
Geïnvesteed vermogen per 1 januari 1976	196.000
Kosten	
Arbeidskosten	90.600 x)
Rente en afschrijving	41.010
Compost, broed en dekgrond	40.230
Overige kosten	49.740
Totale kosten	221.580
Opbrengsten	
Champignons	243.320
Overige opbrengsten	13.840
Totale opbrengsten	257.160
Ondernemersoverschot	35.580
Idem in % van de kosten	16
Arbeidsopbrengst van de ondernemer:	
per ondernemer	69.950
mediaan gemiddelde	47.850

x) Minus loonsubsidie.

2.2.2 Per m² teeltoppervlakte voor champignons

Uitgedrukt per m² teeltoppervlakte bedroegen de gemiddelde kosten f 235,- en de opbrengsten f 273,-. De spreiding van deze cijfers per m² is groot. De kosten variëren van f 160,- tot

- 1) Onder mediane groep is hier verstaan 20% van het totaal aantal waarnemingen, te weten 10% links en 10% rechts van de mediaan. De mediaan is de middelste van alle waarnemingen als deze naar "grootte" zijn gerangschikt.

f 403,-, de opbrengsten van f 140,- tot f 422,- per m2. De procentuele verdeling van het aantal bedrijven over klassen van kosten en opbrengsten is in tabel 2.2 opgenomen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat alle kosten en opbrengsten zijn toegerekend aan de champignonteelt.

Tabel 2.2 Spreiding van kosten en opbrengsten per m2 teeltoppervlakte (aantal bedrijven per kosten- en opbrengstklasse in %)

Kosten per m2	Opbrengsten per m2	f 140,-	f 180,-	f 220,-	f 260,-	f 300,-	To- taal	
		f 180,-	f 220,-	f 260,-	f 300,-	en meer		
		%	%	%	%	%	%	
f 140,-	- f 180,-	-	3,8	2,0	-	-	5,8	
f 180,-	- f 220,-	4,0	4,0	8,0	12,8	-	28,8	
f 220,-	- f 260,-	-	1,0	11,4	5,9	10,9	29,2	
f 260,-	- f 300,-	-	7,4	4,0	4,0	2,0	7,4	24,8
f 300,-	en meer	-	-	7,4	-	4,0	11,4	
Totaal		4,0	16,2	32,8	24,7	22,3	100,0	

N.B. De cijfers onder de diagonale lijn betreffen percentages verliesgevende bedrijven.

Het ondernemersoverschot bedroeg in 1976 f 38,- per m2 (in 1975 een tekort van f 23,- per m2). In tabel 2.3 is de spreiding van dit overschot per m2 zowel voor 1976 als 1975 opgenomen. De spreiding in het ondernemersoverschot in 1976 varieerde van - f 84,- per m2 tot f 124,- per m2.

Tabel 2.3 Spreiding van het ondernemersoverschot per m2 teeltoppervlakte (aantal bedrijven per klasse in %)

	1975	1976
Ondernemersoverschot per m2 teeltoppervlakte	%	%
Negatief		
f 75,- en meer	26	7
f 75,- - f 50,-	17	12
f 50,- - f 25,-	22	5
f 25,- - f 0,-	18	8
Totaal negatief	83	32
Positief		
f 0,- - f 25,-	17	27
f 25,- - f 50,-	-	9
f 50,- - f 75,-	-	24
f 75,- en meer	-	8
Totaal positief	17	68

2.3 De spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten

De spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten is opgenomen in bijlage 4. De spreiding is groot; het meest verliesgevende bedrijf had een tekort van 26%, het meest winstgevende bedrijf een ondernemersoverschot van 50% van de kosten.

Van de deelnemende bedrijven had 68% een positief ondernemersoverschot (in 1975 17%). Deze 68% winstgevende bedrijven namen 86% van de totale produktiewaarde voor hun rekening. 9% van de bedrijven had een negatief ondernemersoverschot van 0 - 20% en 23% van 20 - 30% van de kosten.

2.4 Vergelijking met het voorafgaande boekjaar

In tabel 2.4 zijn de uitkomsten over 1976 vergeleken met die over 1975. De vergelijking heeft betrekking op 28 bedrijven die beide jaren aan het onderzoek hebben deelgenomen.

De kosten en de opbrengsten per bedrijf namen toe met resp. 8,8% en 41,2%. Deze stijgingen zijn zowel een gevolg van volume als van prijsveranderingen. De bijdrage van de belangrijkste kostensoorten tot de totale kostenstijging kan als volgt worden gespecificeerd:

arbeidskosten (door wijziging loonniveau + 45%)	+ 29%
rente en afschrijving	+ 12%
compost, broed- en dekgrond	+ 14%
overige kosten	+ 45%
	<u>+ 100%</u>

De bijdrage aan de opbrengstenstijging kan als volgt worden gespecificeerd:

champignons (door wijziging prijsniveau + 76%)	+ 97%
overige opbrengsten	+ 3%
	<u>+ 100%</u>

In de bijlagen 15 en 16 zijn gegevens opgenomen van alle deelnemende champignonbedrijven over de jaren 1973 t/m 1976.

Tabel 2.4 Bedrijfsresultaten over 1976 in vergelijking met die over 1975, gemiddeld per bedrijf

	1975	1976
Aantal bedrijven	28	28
Champignons (teeltoppervlakte)	953 m ²	953 m ²
Arbeidsbezetting (in manjaren)	4,05	3,94
Kwantitatieve opbrengsten	64.773 kg	70.648 kg
Gemiddelde prijs per kg (excl. omzetbelasting)	2,58 gld	3,37 gld
Kosten		
Arbeidskosten 1)	86.740	91.860
Rente en afschrijving 2)	39.640	41.790
Compost, broed- en dekgrond	38.270	40.880
Overige kosten	42.130	50.190
Totale kosten	<u>206.780</u>	<u>224.720</u>
Opbrengsten		
Champignons	173.550	247.580
Overige opbrengsten	11.750	14.090
Totale opbrengsten	<u>185.300</u>	<u>261.670</u>
Ondernemersoverschot	-21.480	36.950
Idem in % van de kosten	- 10	16

1) Minus loonsubsidie

2) Voor zowel het boekjaar 1975 als 1976 is het rentetarief voor de slijtende duurzame produktiemiddelen, de vaste plantopstand en de behoefte aan vlottende middelen op 7½% en voor de grond op 3½% vastgesteld.

2.5 Inkomen, gezinsbesteding en besparing per ondernemer

Voor een beeld van het inkomen en van de besparing welke gemiddeld per ondernemer werd verkregen, wordt verwezen naar bijlage 5.

De arbeidsopbrengst van de ondernemer - bestaande uit het ondernemersoverschot en de als kosten gecalculeerde vergoeding voor de handenarbeid van de ondernemer - bedroeg gemiddeld f 69.950,- (in 1975 f 16.430,-). Het ondernemersinkomen per ondernemer - de arbeidsopbrengst vermeerderd met het saldo van de berekende en betaalde rente - bedroeg gemiddeld f 76.320,-.

Het gezinsinkomen uit het bedrijf - dat is het ondernemersinkomen vermeerderd met de vergoeding voor de handenarbeid van de gezinsleden - werd op f 89.610,- becijferd.

Het inkomen buiten bedrijf - gemiddeld f 5.630,- per ondernemer - is gespecificeerd opgenomen in bijlage 5. Hieruit blijkt dat de economische huurwaarde van de eigen woning, welke gesteld is op 6% van de verkoopwaarde van de woning, het belangrijkste bestanddeel is van het inkomen buiten bedrijf.

Het totaalinkomen - gezinsinkomen uit het bedrijf vermeerderd met het inkomen buiten bedrijf - was gemiddeld f 95.240,- per ondernemer (in 1975 f 42.930,-).

De gezinsbesteding ligt gemiddeld op een niveau van f 48.740,- (waarvan f 9.830,- aan persoonlijke belastingen en premie volksverzekering). De besparing - totaalinkomen minus gezinsbesteding - bedroeg derhalve gemiddeld f 46.500,- per ondernemer, dat is 49% van het totaalinkomen.

Ter vergelijking zijn in tabel 2.5 de gemiddelde cijfers (per ondernemer) betreffende het totaalinkomen, de gezinsbesteding en de besparing van enkele andere takken van tuinbouw opgenomen.

Tabel 2.5 Totaalinkomen, gezinsbesteding en besparing (gemiddeld per ondernemer)

	Aant. bedr.	Aantal ondernemers p.bedr.	Tot. inkommen	Gezinsbesteding	Besparing	Besparing in % van tot. inkomen
Groenteteelt onder glas in Nederland	104	1,25	61750	47020	14730	24
Snijbloemeteelt onder glas in Nederland	92	1,30	51210	42300	8910	17
Potplantenteelt onder glas in Nederland	29	1,39	63140	52090	11050	18
Champignonbedrijven in Nederland	29	1,14	95240	48740	46500	49

2.6 De spreiding van de arbeidsopbrengst, het inkomen en de besparing

De spreiding van de arbeidsopbrengst van de ondernemer, het ondernemersinkomen en het totaalinkomen is opgenomen in bijlage 6.

Een positieve arbeidsopbrengst werd verkregen door 99% van de ondernemers (in 1975 70%); 25% van de ondernemers had een arbeidsopbrengst lager dan f 15.000,-, 75% hoger dan f 25.000,- en 29% hoger dan f 90.000,-.

Van het totaalinkomen - gemiddeld f 95.240,- per ondernemer - had 79% een inkomen hoger dan f 40.000,- en 38% hoger dan f 90.000,-.

De spreiding van de besparing is opgenomen in bijlage 7. Hieruit blijkt dat 89% van de ondernemers heeft gespaard. 67% had een besparing groter dan f 15.000,- en 55% groter dan f 25.000,-. 11% van de ondernemers heeft ontspaard.

3. DE FINANCIERING

3.1 De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen

De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen zijn (gemiddeld per bedrijf) opgenomen in bijlage 8. Als gevolg van het feit dat er bedrijven zijn met meer dan één ondernemer (gemiddeld 1,14 ondernemers per bedrijf) kunnen de cijfers niet vergeleken worden met die van bijlage 5.

Het eigen vermogen is in 1976 toegenomen 1) met f 54.020,- (in 1975 met f 6.230,-). Deze toename is de resultante van de volgende mutaties:

Besparing	+ f 52.850,-
Investeringssubsidies	+ f 180,-
Woningsubsidie	+ f 100,-
Erfenissen en/of schenkingen	+ f 950,-
Koerswinst of -verlies op effecten	+ f 70,-
Boekwinsten of -verliezen bij des- investeringen	- f 170,-
Uitkering van levensverzekeringen	+ f 40,-
Toename van het eigen vermogen	<u>f 54.020,-</u>

De in de kosten gecalculeerde afschrijving op de slijtende duurzame produktiemiddelen bedroeg f 27.600,-. Toevoeging van dit bedrag aan de mutatie in het eigen vermogen leverde een totaal beschikbaar bedrag aan eigen financieringsmiddelen op van f 81.620,-.

Het vreemd vermogen nam per saldo toe met f 4.210,- zodat totaal f 85.830,- aan financieringsmiddelen ter beschikking kwam.

3.2 De aanwending van de financieringsmiddelen

In bijlage 9 is de aanwending van de beschikbaar gekomen financieringsmiddelen opgenomen.

In 1976 werd in produktiemiddelen f 38.410,- bruto geïnvesteerd. De spreiding van de bruto-investering was groot: 4% van de bedrijven investeerde niets, 49% investeerde van f 1,- tot f 10.000,-. 35% van f 10.000,- tot f 40.000,-, 12% voor meer dan f 40.000,-. Laatstgenoemde bedrijven (12%) namen 74% van de totale investeringen van alle in het onderzoek betrokken bedrijven voor hun rekening.

---

1) Exclusief herwaardering per 1 januari 1976.

De investeringen en beleggingen buiten het bedrijf namen in 1976 per saldo toe met f 5.310,- te weten: de woning met f 4.680,- en de deelnemingen en de leningen u/g resp. met f 40,- en f 410,-. De vlottende middelen (veldinventaris, voorraden en vorderingen) stegen met f 5.950,-. Dank zij de gunstige rentabiliteit konden de liquide middelen in 1976 toenemen met gemiddeld f 36.160,- (in 1975 f 8.010,-).

De toename van de bezittingen met f 58.230,- - is totaal van investeringen en beleggingen, en de mutaties in liquide en vlottende middelen (85.830,-) minus de afschrijving (f 27.600,-) - werd in 1976 gemiddeld met 93% eigen vermogen en voor 7% met vreemd vermogen gefinancierd.

De investeringsactiviteiten waren in 1976 aanmerkelijk groter dan in de voorafgaande jaren (gemiddeld per bedrijf) te weten:

	bruto-investering	afschrijving	netto-investering
1973	f 11.460,-	f 28.820,-	- f 17.360,-
1974	f 10.920,-	f 25.490,-	- f 14.570,-
1975	f 7.740,-	f 25.530,-	- f 17.790,-
1976	f 38.410,-	f 27.600,-	+ f 10.810,-

De geringe investeringsactiviteit in de jaren 1974 en 1975 komt ook tot uitdrukking in de daling van de boekwaarde slijtende duurzame produktiemiddelen in % van de nieuwwaarde. Deze percentages bedroegen (gemiddeld) per:

1 januari 1974	40
1 januari 1975	34
1 januari 1976	29

3.3 De balans

3.3.1 Activa

In bijlage 10 is een uitvoerige specificatie opgenomen betreffende de activa van de balans.

De totale bezittingen van de ondernemers op de champignonbedrijven werden per 31 december 1976 becijferd op f 378.840,- gemiddeld per bedrijf.

Hiervan had f 178.900,- (47%) betrekking op duurzame produktiemiddelen, f 29.370,- (8%) op de vlottende middelen en f 100.350,- (26%) op deelnemingen en beleggingen (waaronder de woningen voor f 92.390,-). De resterende f 70.220,- (19%) had betrekking op de liquide middelen.

3.3.2 Passiva

Het vreemd vermogen is gespecificeerd in bijlage 11. Het

vreemd vermogen bedroeg per 31 december 1976 f 96.280,-, dat is 25% van het totale vermogen.

Van het vreemde vermogen op lange termijn is 80% door de Rabobank verstrekt.

In tabel 3.1 zijn zowel het totale als het vreemde vermogen (in procenten van het totale vermogen) van de champignonbedrijven vergeleken met die van andere takken van tuinbouw. De glastuinbouw is relatief met meer vreemd vermogen gefinancierd dan de champignonbedrijven.

Tabel 3.1 Het totale vermogen (gemiddeld per bedrijf) en het vreemde vermogen (in procenten van het totale vermogen)

	Totale vermogen	Vreemd vermogen in % van het totale vermogen
Groenteteelt onder glas in Nederland	586.800	33
Snijbloementeelte onder glas in Nederland	762.000	38
Potplantenteelt onder glas in Nederland	526.000	33
Champignonbedrijven in Nederland	378.800	25

3.4 De toename van het eigen vermogen

Voor het gemiddelde bedrijf steeg het eigen vermogen van f 204.580,- per 31 december 1975 tot f 282.560,- per 31 december 1976 als gevolg van:

a. correcties op de balans per 31-12-1975	f	30,-
b. herwaardering a.g.v. prijsstijging	f	23.930,-
c. besparing	f	52.850,-
d. overige mutaties in het eigen vermogen	f	1.170,-
		f 54.020,-
Totaal		<u>f 77.980,-</u>

De solvabiliteit (eigen vermogen in % van het totaalvermogen) bedroeg gemiddeld per:

31 december 1975	69,0%
1 januari 1976	71,3% (na correctie en herwaardering)
31 december 1976	74,6%

De solvabiliteit per 31 december 1976 was 5,6% hoger t.o.v. 31 december 1975. Deze 5,6% is de som van:

a.	herwaardering a.g.v. prijsstijgingen	2,3%
b.	toename eigen vermogen	4,1%
c.	toename vreemd vermogen	- 0,8%
		<hr/>
		5,6%

3.5 De spreiding van het eigen vermogen in procenten van het totaalvermogen (solvabiliteit)

In bijlage 12 is de spreiding van de solvabiliteit opgenomen. 20% van de bedrijven had een lagere solvabiliteit dan 50%, 37% van 60% tot 80% en 43% van de bedrijven hoger dan 80%.

3.6 Liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn

Bijlage 13 geeft een beeld van de voorraad liquide en vlottende middelen en van de schulden op korte termijn (excl. persoonlijke belastingen en premies). Voor het gemiddelde champignonbedrijf was het saldo van de aanwezige middelen en schulden op korte termijn f 83.080,-, dat is 37% van de kosten (in 1975 22% van de kosten).

3.7 De spreiding van de liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn in procenten van de kosten

In bijlage 14 is de spreiding van dit kengetal opgenomen. Voor het gemiddelde bedrijf waren de liquide en vlottende middelen per 31 december 1976 37% van de kosten hoger dan de schulden op korte termijn. De spreiding van dit kengetal varieert van -26% tot 116% (liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn in procenten van de kosten).

Op 14% van de bedrijven waren de schulden op korte termijn hoger dan de voorraad vlottende en liquide middelen.

Bijlage 1. Grondgebruik over 1976 (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven	29
Aantal teelten (gemiddeld per bedrijf)	4,0
	m ²
Champignongebouw(en)	1.220
Champignons (teeltoppervlakte)	(941)
Opengrondstuinbouw:	
groente	1.740
pit- en steenvruchten	1.220
overige tuinbouwprodukten	130
braakland	140
Totaal tuinbouw	4.450
Akkerbouw en grasland	11.420
Verhuurd	5.300
Erf blijvende paden	3.490
Totaal kadastrale oppervlakte	24.660
waarvan eigendom	21.840

Bijlage 2. Arbeidsbezetting in manjaren over 1976 (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven	29
Aantal ondernemers per bedrijf	1,14
Gemiddelde leeftijd van de ondernemer	39
Arbeidsbezetting in manjaren	
arbeid van de ondernemer(s)	1,42
arbeid van de gezinsleden	0,64
arbeid van vast personeel	0,61
arbeid van los personeel	1,21
Totale arbeidsbezetting	3,88
Arbeid door ondernemer(s) en gezinsleden	53%

Bijlage 3. Bedrijfsresultaten over 1976 (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven	29
Geïnvesteed vermogen per 1-1-1976	196.000
<hr/>	
Kosten	
Afschrijving duurzame produktiemiddelen	27.380
Afschrijving vaste plantopstand	220
Huur en pacht	410
Rente	13.410
Onderhoud	6.840
Energiekosten	11.750
Compost	28.140
Broed	5.910
Dekgrond	6.180
Bestrijdingsmiddelen	2.340
Overige materialen	820
Werk door derden	4.610
Afleveringskosten	10.440
Autokosten	2.140
Arbeid ondernemers	43.940
Arbeid gezinsleden	15.100
Arbeid personeel	31.740
Veekosten	3.080
Overige kosten	7.310
Totaal	<u>221.760</u>
Minus: subsidie lonen	180
Totaal minus subsidie	<u>221.580</u>
Opbrengsten	
Champignons	243.320
Groente en fruit	4.630
Landbouw en vee	5.350
Overige opbrengsten	1.880
Aanwas vaste plantopstand	270
Saldo veldinventaris	1.710
Totaal	<u>257.160</u>
Ondernemersoverschot	35.580
Per f 100,- kosten	16
Per f 100,- geïnvesteed vermogen	18
Arbeidsopbrengst per manjaar	32.570

Bijlage 4. Spreiding van het ondernemersoverschot in % van de kosten (aantal bedrijven per rentabiliteitsklasse in procenten)

Aantal bedrijven	29
<hr/>	
Rentabiliteitsklasse	%
Negatief	
30 - 20	23
20 - 10	1
10 - 0	8
Totaal verliesgevend	<u>32</u>
<hr/>	
Positief	
0 - 10	28
10 - 20	7
20 - 30	18
30 en meer	15
Totaal winstgevend	<u>68</u>
Ondernemersoverschot per f 100,- kosten (ongewogen gemiddelde)	6

Bijlage 5. Inkomen, gezinsbesteding en besparing in 1976 (gemiddeld per ondernemer)

Aantal bedrijven		29
Aantal ondernemers		37
<hr/>		
Ondernemersoverschot		31.300
Handenarbeid ondernemer		<u>38.650</u>
Arbeidsopbrengst van de ondernemer		69.950
Berekende rente	11.800	
Betaalde minus ontvangen rente	<u>5.430</u>	
Saldo		<u>6.370</u>
Ondernemersinkomen		76.320
Handenarbeid gezinsleden		<u>13.290</u>
Gezinsinkomen uit bedrijf		89.610
Inkomen buiten bedrijf		<u>5.630</u>
Totaalinkomen		95.240
Premie volksverzekering	3.680	
Premie vrijwillige verzekeringen	4.690	
Persoonlijke belastingen	6.150	
Betaald loon gezinsleden	940	
Overige gezinsbestedingen	<u>33.280</u>	
Totaal van gezinsbestedingen		<u>48.740</u>
Besparing		<u>46.500</u>
<hr/>		
Specificatie inkomen buiten bedrijf		
Positief		
Huurwaarde woning(en)	4.590	
Huren buiten bedrijf	50	
Rente buiten bedrijf	1.190	
Uitkeringen volksverzekeringen	780	
Overige baten	<u>1.050</u>	
Totaal positief		7.660
Negatief		
Afschrijving woning(en)	1.550	
Onderhoud, verzekering, grondlasten woning(en)	<u>480</u>	
Totaal negatief		<u>2.030</u>
Inkomen buiten bedrijf		<u>5.630</u>

Bijlage 6. Spreiding van de arbeidsopbrengst van de ondernemer, het ondernemersinkomen en het totaalinkomen (aantal ondernemers per inkomensklasse in procenten)

	Arbeidsopbrengst	Ondernemersinkomen	Totaalinkomen
Aantal bedrijven	29	29	29
Aantal ondernemers	37	37	37
	%	%	%
Negatief	1	1	1
<i>f</i> 0,- - <i>f</i> 5.000,-	4	-	-
<i>f</i> 5.000,- - <i>f</i> 15.000,-	20	24	-
<i>f</i> 15.000,- - <i>f</i> 25.000,-	-	-	7
<i>f</i> 25.000,- - <i>f</i> 40.000,-	19	10	13
<i>f</i> 40.000,- - <i>f</i> 60.000,-	22	27	15
<i>f</i> 60.000,- - <i>f</i> 90.000,-	5	3	26
<i>f</i> 90.000,- - <i>f</i> 120.000,-	12	16	9
<i>f</i> 120.000,- - <i>f</i> 150.000,-	7	7	14
<i>f</i> 150.000,- en meer	10	12	15
	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

Bijlage 7. Spreiding van de besparing (aantal ondernemers per besparingsklasse in procenten)

Aantal bedrijven	29
Aantal ondernemers	37
Besparingsklasse	%
Negatief	
<i>f</i> 15.000,- en meer	7
<i>f</i> 15.000,- - <i>f</i> 5.000,-	-
<i>f</i> 5.000,- - <i>f</i> 0,-	4
Totaal negatief	<u>11</u>
Positief	
<i>f</i> 0,- - <i>f</i> 5.000,-	6
<i>f</i> 5.000,- - <i>f</i> 15.000,-	16
<i>f</i> 15.000,- - <i>f</i> 25.000,-	12
<i>f</i> 25.000,- en meer	55
Totaal positief	<u>89</u>

Bijlage 8. De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen en de vermogensvergelijking (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven		29
Gezinsinkomen uit bedrijf		101.860
Inkomen buiten bedrijf		6.400
Totaalinkomen		108.260
Af: gezinsbesteding		55.410
Besparing		52.850
Bij: investeringssubsidies	180	
woningssubsidie	100	
erfenissen en/of schenkingen	950	
koerswinst of -verlies op effecten	70	
boekwinsten of -verliezen bij desinvesteringen	-170	
uitkering van levensverzekeringen	40	
Totaal overige mutaties		1.170
Totaal mutaties eigen vermogen		54.020
Afschrijving duurzame produktiemiddelen	27.380	
Afschrijving vaste plantopstand	220	
Totaal afschrijvingen		27.600
Totaal eigen financieringsmiddelen		81.620
Mutaties vreemd vermogen		
Te betalen omzet- en loonbelasting	550	
Te betalen kosten	1.380	
Te betalen investeringen	2.510	
Overig kort krediet	- 140	
Totaal op korte termijn		4.300
Leningen o/g van familieleden	- 3.730	
Leningen o/g van particulieren	600	
Kredieten Rabobank	- 1.340	
Leningen o/g Rabobank	5.710	
Overig lang krediet	- 1.330	
Totaal op lange termijn		- 90
Totaal mutaties vreemd vermogen		4.210
Totaal financieringsmiddelen		85.830
<hr/>		
Vermogensvergelijking		
Eigen vermogen per 31-12-1975		204.580
Correcties op de balans van 31-12-1975		30
Herwaardering a.g.v. prijsstijging		23.930
Eigen vermogen per 1-1-1976		228.540
Mutaties eigen vermogen in 1976		54.020
Eigen vermogen per 31-12-1976		282.560

Bijlage 9. Investerings, beleggingen en mutaties in de vlottende en liquide middelen (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven		29
Investerings in bedrijf		
Grond (in exploitatie)	2.440	
Bedrijfsgebouwen	14.540	
Verwarmingsinstallaties	4.030	
Overige installaties	2.330	
Machines en werktuigen	10.710	
Overige inventaris	5.350	
Plantopstanden	270	
Vee	<u>6.160</u>	
Totaal van investeringen		45.830
Minus desinvesteringen: vee	5.230	
overig	<u>2.190</u>	
Totaal van desinvesteringen		<u>7.420</u>
Bruto-investeringen		38.410
Investerings en beleggingen buiten bedrijf (per saldo)		
Deelnemingen	40	
Leningen u/g	410	
Woningen	<u>4.860</u>	
Totaal		<u>5.310</u>
Totaal van investeringen en beleggingen		<u>43.720</u>
Mutaties in vlottende middelen		
Veldinventaris	1.710	
Vorraden, vorderings e.d.	<u>4.240</u>	
Totaal		5.950
Mutaties in liquide middelen		
Kas, rek.courant bank en giro	8.440	
Spaarrekening	28.230	
Effecten	<u>- 510</u>	
Totaal		<u>36.160</u>
Totaal van investeringen en beleggingen en mutaties in vlottende en liquide middelen		<u>85.830</u>

Bijlage 10. Balans per 31 december 1976 (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven		29
Boekwaarde slijtende duurzame produktie- middelen in % van de nieuwwaarde per 1-januari-1976		29
Activa		
Duurzame produktiemiddelen		
Grond in exploitatie	41.960	
Bedrijfsgebouwen	75.370	
Verwarmingsinstallaties	11.370	
Overige installaties	5.900	
Machines en werktuigen	17.290	
Overige inventaris	21.230	
Plantopstanden	2.200	
Vee	3.580	
Totaal		178.900
Vlottende middelen		
Veldinventaris	11.460	
Voorraden, vorderingen e.d.	17.910	
Totaal		29.370
Liquide middelen		
Kas, bank, rek.courant en giro	19.020	
Spaarrekening e.d.	48.450	
Effecten	2.750	
Totaal		70.220
Deelnemingen en beleggingen		
Deelnemingen	6.540	
Leningen u/g	410	
Woningen	92.390	
Overige beleggingen	1.010	
Totaal		100.350
Totaal activa		<u>378.840</u>
Passiva		
Vreemd vermogen		96.280
Eigen vermogen		282.560
Totaal passiva		<u>378.840</u>
Eigen vermogen in % van het totaalvermogen		75

Bijlage 11. Samenstelling van het vreemd vermogen per 31 december 1976
(gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven		29
Kort krediet		
Te betalen omzet- en loonbelasting	2.290	
Te betalen kosten	10.160	
Te betalen investeringen	3.680	
Overig kort krediet	380	
Totaal		16.510
Lang krediet		
Leningen o/g van familieleden	10.820	
Leningen o/g van particulieren	1.120	
Kredieten Rabobank	1.990	
Leningen o/g Rabobank	61.820	
Overige banken	3.560	
Overig lang krediet	460	
Totaal		79.770
Totaal vreemd vermogen		96.280
Vreemd vermogen in % van het totaalvermogen		25

Bijlage 12. Spreiding van het eigen vermogen in procenten van het totaalvermogen (solvabiliteit) per 31 december 1976 (aantal bedrijven per solvabiliteitsklasse in procenten)

Aantal bedrijven		29
Solvabiliteitsklasse		%
Negatief		1
0 - 10		-
10 - 20		2
20 - 30		8
30 - 40		8
40 - 50		1
50 - 60		-
60 - 70		10
70 - 80		27
80 - 90		17
90 - 100		26
		100

Bijlage 13. Liquide en vlottende middelen minus schulden op korte termijn
per 31 december 1976 (gemiddeld per bedrijf)

Aantal bedrijven	29
Veldinventaris	11.460
Vorraden en vorderingen e.d.	17.910
Kas, rek.courant, bank en giro	19.020
Spaarrekening e.d.	48.450
Effecten	2.750
A. Totaal liquide- en vlottende middelen	99.590
Te betalen omzet- en loonbelasting	2.290
Te betalen kosten	10.160
Te betalen investeringen	3.680
Overig kort krediet	380
B. Totaal schulden op korte termijn	16.510
Saldo (A. -B.)	83.080
Idem in % van de kosten	37

Bijlage 14. Spreiding van de liquide en vlottende middelen minus schulden op
korte termijn in procenten van de kosten (aantal bedrijven per
liquiditeitsklasse in procenten)

Aantal bedrijven	29
Liquiditeitsklasse	%
Negatief	
meer dan 10% van de jaarkosten	1
10 - 0% van de jaarkosten	13
Totaal negatief	14
Positief	
0 - 10% van de jaarkosten	4
10 - 20% van de jaarkosten	11
20 - 40% van de jaarkosten	36
40 - 60% van de jaarkosten	14
meer dan 60% van de jaarkosten	21
Totaal positief	86

Bijlage 15. Bedrijfsresultaten (gemiddeld per bedrijf) en het inkomen, de gezinsbesteding en de besparing (gemiddeld per ondernemer) in de jaren 1973 t/m 1976

	1973	1974	1975	1976
Aantal bedrijven	29	30	29	29
Aantal ondernemers	34	38	37	37
Champignon(teeltopp.)	994 m ²	901 m ²	942 m ²	941 m ²
Aantal teelten(p.bedr.)	4,1	3,9	3,9	4,0
Arbeidsbezetting in manjaren	4,10	3,78	3,99	3,88
Kosten	x1000 gld.(%)	x1000 gld.(%)	x1000 gld.(%)	x1000 gld.(%)
Arbeidskosten	62,7 (36)	72,0 (39)	85,9 (42)	90,6 (41)
Rentekosten	13,3 (8)	15,4 (8)	13,6 (7)	13,4 (6)
Afschrijvingen	28,8 (16)	25,5 (14)	25,5 (12)	27,6 (13)
Compost, broed en dekgrond	40,5 (23)	37,2 (20)	37,8 (19)	40,2 (18)
Overige kosten	30,2 (17)	36,0 (19)	41,8 (20)	49,8 (22)
Totale kosten	175,5 (100)	186,1 (100)	204,6 (100)	221,6 (100)
Opbrengsten				
Champignons	160,3 (99)	147,6 (94)	170,4 (93)	243,3 (95)
Overige opbrengsten	2,0 (1)	9,5 (6)	12,0 (7)	13,9 (5)
Totale opbrengsten	162,3 (100)	157,1 (100)	182,4 (100)	259,2 (100)
Ondernemersoverschot	- 13,2	- 29,0	- 22,2	35,6
Idem in % van de kosten	- 8	- 16	- 11	16
Perc.winstgevende bedr.	17	8	17	68
Inkomen en besparing (per ondernemer)				
Arbeidsopbr.v.d.ondernemer	12,4	5,3	16,4	69,9
Ondernemersinkomen	18,9	13,2	21,6	76,3
Gezinsinkomen uit bedr.	26,4	25,4	36,8	89,6
Totaalinkomen	p.m	31,3	42,9	95,2
Premie volksverzekering	p.m	p.m	3,1	3,7
Premie vrijw.verzekering	p.m	p.m	3,5	4,7
Persoonlijke belastingen	p.m	p.m	3,4	6,1
Betaalde arbeidskosten gezinsleden	p.m	p.m	p.m	0,9
Overige gezinsbesteding	p.m	p.m	27,6	33,3
Totaal van gezinsbesteding	p.m	32,1	37,6	48,7
Besparing	p.m	-0,8	5,3	46,5
Idem in % van het totaalinkomen	p.m	- 3	12	49
Percentage ondernemers met (positieve) besparing	p.m	41	49	89

Bijlage 16. De beschikbaar gekomen financieringsmiddelen en de aanwending daarvan en de balansen per 31 december over de jaren 1973 t/m 1976 (gemiddeld per bedrijf)

	1973	1974	1975	1976
Aantal bedrijven	29	30	29	29
Beschikbaar gekomen financieringsmiddelen	x1000 gld.	x1000 gld.	x1000 gld.	x1000 gld.
Besparing	p.m	-0,9	6,0	52,8
Overige mutaties in het eigen vermogen	p.m	0,3	0,2	1,2
Totaal mutaties eigen vermogen 1)	p.m	-0,6	6,2	54,0
Afschrijvingen	28,8	25,5	25,5	27,6
Totaal eigen financieringsmiddelen	p.m	24,9	31,7	81,6
Totaal mutaties vreemd vermogen	-4,0	-9,5	-12,0	4,2
Totaal financieringsmiddelen	p.m	15,4	19,7	85,8
De aanwending van de financieringsmiddelen				
Bruto-investeringen	11,5	10,9	7,7	38,4
Investeringen en beleggingen buiten bedrijf (per saldo)	p.m	0,9	-0,4	5,3
Mutaties in vl.midd.	p.m	-0,5	4,4	5,9
Mutaties in liq.midd.	p.m	4,1	8,0	36,2
Totaal invest. en belegg.en mutaties in vlott.en liq.middelen	p.m	15,4	19,7	85,8
Balans per 31 december				
Activa	x1000 gld.(%)	x1000 gld.(%)	x1000 gld.(%)	x1000 gld.(%)
Duurz.produk.middelen	173,4 (57)	151,2 (55)	147,6 (51)	178,9 (47)
Vlottende middelen	20,6 (7)	18,9 (7)	23,4 (8)	29,4 (8)
Liquide middelen	26,0 (9)	23,6 (9)	33,5 (11)	70,2 (19)
Deelnemingen en beleggingen	81,2 (27)	79,0 (29)	87,9 (30)	100,3 (26)
Totaal activa	301,2 (100)	272,7 (100)	292,4 (100)	378,8 (100)
Passiva				
Kort krediet	6,8 (2)	9,5 (4)	11,7 (4)	16,5 (4)
Lang krediet	89,7 (30)	90,7 (33)	80,4 (27)	79,8 (21)
Totaal vreemd vermogen	96,5 (32)	100,2 (37)	92,1 (31)	96,3 (25)
Eigen vermogen	204,7 (68)	172,5 (63)	200,3 (69)	282,5 (75)
Totaal passiva	301,2 (100)	272,7 (100)	292,4 (100)	378,8 (100)
Eigen vermogen in % van het tot.vermogen	68	63	69	75
Liquiditeit op korte termijn				
Tot.liq.en vl.midd.	46,6	42,5	56,9	99,6
Tot.schulden op korte termijn	6,8	9,5	11,8	16,5
Saldo	39,8	33,0	45,1	83,1
Idem in % van de kosten	23	18	22	37

1) Exclusief herwaardering.

Bijlage 17. Algemene toelichting op de gebruikte begrippen

Kosten en opbrengsten

- De afschrijving op de slijtende duurzame produktiemiddelen is gebaseerd op de nieuwwaarde, waarbij rekening is gehouden met de economische levensduur en het waardeverloop van de objecten.
- De rente over het geïnvesteerde vermogen is bepaald op 7½%, met uitzondering van het vermogen dat in de grond is opgesloten en waarover 3½% is berekend.
Het geïnvesteerde vermogen 1) is de som van: de verkoopwaarde van de grond, de economische boekwaarde van de dode en levende inventaris, de normale behoefte aan vlottende middelen.
- De kosten van de handenarbeid van de ondernemer en gezinsleden zijn berekend op basis van een taxatie van de door hen verrichte hoeveelheid handenarbeid. Deze arbeid is op CAO-basis (incl. het werkgeversaandeel in de sociale lasten) gewaardeerd.
- Alle 29 deelnemende bedrijven vallen t.a.v. de omzetbelasting onder de "Landbouwregeling" Dit betekent dat van deze bedrijven de kosten en de opbrengsten, alsmede de investeringen inclusief omzetbelasting zijn opgenomen.
- De waardestijging van jonge vaste plantopstanden is onder de opbrengsten geboekt, de afschrijving op volwassen plantopstanden is onder de kosten opgenomen.
- Het ondernemersoverschot is het verschil tussen de opbrengsten en de kosten. In de kosten is geen vergoeding opgenomen voor leiding en toezicht van de ondernemer. Dit kostenelement maakt derhalve deel uit van het ondernemersoverschot. Dit laatste mag dan ook niet worden aangezien voor de bedrijfseconomische winst.

Ondernemersoverschot in % van de kosten

Het ondernemersoverschot in % van de kosten is zowel in een gewogen als in een ongewogen gemiddelde tot uitdrukking gebracht. Bij de berekening van het gewogen kengetal is het totale ondernemersoverschot van alle bedrijven van een groep gedeeld door 1% van het totaal van de kosten van die bedrijven. Voor de berekening van het ongewogen gemiddelde is deze deling voor elk bedrijf afzonderlijk verricht, waarna het gemiddelde van de kengetallen werd vastgesteld.

Arbeidsopbrengst per manjaar

De arbeidsopbrengst per manjaar is het bedrag dat door allen, die arbeid in het bedrijf hebben verricht, te zamen als inkomen is genoten. Het is de som van ondernemersoverschot en de kosten van arbeid. Na deling van dit inkomen door het aantal - tot volwaardige arbeidskrachten herleide - manjaren, verkrijgt men de gemiddelde arbeidsopbrengst per manjaar.

Inkomen, besparing en gezinsbesteding (gemiddeld per ondernemer)

- Arbeidsopbrengst van de ondernemer: ondernemersoverschot vermeerderd met de - als kosten gecalculerde - vergoeding voor de handenarbeid van de ondernemer.
- Ondernemersinkomen van de ondernemer: arbeidsopbrengst van de ondernemer vermeerderd met het saldo van berekende en betaalde rente.

---

1) Deze investering omvat ook de bedrijfsmiddelen die door de ondernemer zijn gepacht. Over deze waarde is geen rente in de kosten opgenomen.

Bijlage 17 (vervolg)

- Gezinsinkomen uit bedrijf: ondernemersinkomen verhoogd met de - als kosten gecalculeerde - vergoeding voor de handenarbeid van de gezinsleden.
- Totaalinkomen: gezinsinkomen uit bedrijf verhoogd met het inkomen buiten bedrijf.
- Besparing: mutatie in het eigen vermogen verminderd met de investerings-subsidie, erfenissen en/of schenkingen, koerswinst of -verlies op effecten, boekwinsten of -verliezen op produktiemiddelen.
- Gezinsbesteding: het totaalinkomen verminderd met de besparing.

De balans

1. Activa

- Voor de waarde van de grond is uitgegaan van de verkoopwaarde (met agrarische bestemming). Per gebied zijn verkoopwaarden verzameld; deze variëren van f 20.000,- tot f 25.000,- per hectare.
- De slijtende duurzame produktiemiddelen zijn geactiveerd tegen de boekwaarde op basis van de nieuwwaarde in 1976. Deze is ontleend aan gegevens die ook ten behoeve van de afschrijvings- en renteberekening zijn verzameld.
- De woonhuizen zijn geactiveerd tegen de boekwaarde op basis van de herbouwwaarde in 1976.
- Voor de waardering van de plantopstand is gebruik gemaakt van kostprijsgegevens van het LEI.
- In de balansen zijn ook de privé-bezittingen opgenomen. De reden hiervan is dat bij persoonlijke ondernemingen in het algemeen geen scheiding kan worden aangebracht tussen het privé-vermogen en het bedrijfsvermogen en bovendien is de ondernemer ook met zijn privé-vermogen aansprakelijk voor de schulden van zijn bedrijf.

2. Passiva

- Het totale vreemd vermogen is onderscheiden in: kort krediet en lang krediet. Wat de belastingen betreft is alleen rekening gehouden met nog te betalen omzet- en loonbelasting. De nog te betalen persoonlijke belastingen zijn niet opgenomen.